

2018 - האיסור על מערכות יחסים בהסכמה בין מפקד לפקוד

מאת:

סגן פז גיל-און, תובעת צבאית בפרקליטות דרום וזרוע היבשה, התביעה הצבאית

תת-אלוף יפעת תומר-ירושלמי, יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר
(לשעבר - ראשת מחלקת הייעוץ והחקיקה בפרקליטות הצבאית)

בשנת 2018 הועמד קצין בדרגת סגן-אלוף לדין משמעתי בגין עבירה של התנהגות אינה הולמת, בגין כך שקיים מערכת יחסים אינטימית בהסכמה עם פקודתו, קצינה בדרגת רב-סרן. הרשעתו של הקצין בהליך המשמעתי, הובילה לסיום שירותו הצבאי. מערכות יחסים מסוג זה אסורות, שכן יש בהן ממד של פגיעה בערכים עליהם נשען הצבא - כבוד האדם, שוויון, טוהר מידות. הטיפול במקרים אלה מורכב, וכולל היבטים משפטיים, משמעתיים, פיקודיים וסגליים.

רקע עובדתי

במכתב אנונימי שהועבר למשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח) נטען, כי קצין בדרגת סגן-אלוף וקצינה בדרגת רב-סרן ניהלו במשך חודשים ארוכים מערכת יחסים אינטימית בהסכמה. עוד נטען, כי הקשר האינטימי בין השניים התקיים הן בתוככי יחידתם הצבאית, והן מחוצה לה. בעקבות פתיחת החקירה, הושעה הקצין מתפקידו. בהמשך, ועל רקע ממצאי החקירה, הקצין הודח.

הקצין טען בחקירה, כי הפריד בין הפן הרומנטי שביחסיו עם הקצינה לבין הפן המקצועי (גם, למשל, כשהעביר לה משוב תקופתי על תפקודה). אף הקצינה מסרה בעדותה, כי ביחסו המקצועי של הקצין אליה לא חל כל שינוי, בעקבות מערכת היחסים הזוגית ביניהם. ואולם, מעדויותיהם של אחרים ביחידה, עלה כי המשרתים ביחידה היו מודעים לקיומה של מערכת היחסים, וכי זו גרמה להם לחוסר נוחות, לנוכח תחושתם כי הקצין מעניק יחס מועדף ובלתי שוויוני לבת-זוגו.

לאחר בחינת התיק על-ידי הפרקליטות הצבאית, הורה הפצ"ר על העמדתו של הקצין לדין משמעתי בגין עבירה של התנהגות שאינה הולמת לפי חוק השיפוט הצבאי. הקצין נשפט בפני קצינת מילואים בדרגת אלוף-משנה, בעלת הכשרה משפטית, שהוסמכה לשפוט בגין עבירות בעלות גוון מיני.

לאחר שהקצין נמצא אשם בהליך המשמעתי, הובא עניינו בפני ועדה להתרת התחייבות של משרתי קבע בצה"ל, בהתאם להוראת הפיקוד העליון 3.0501 "שירות קבע בצה"ל". ההוראה קובעת, כי ניתן להתיר את התחייבותו לשירות קבע של חייל, שהורשע בדין משמעתי בעבירה שיש בה חריגה מאמות-המידה הנדרשות ממנו. הוועדה המליצה על התרת התחייבותו של הקצין, וראש אכ"א אימץ את המלצתה, והורה על שחרורו מצה"ל.

הסוגיה המשפטית

מערכת היחסים בין מפקד לפקוד היא מערכת יחסים ייחודית באופייה. היא מבוססת על הירארכיה וחובת ציות, שבצידם יחסי אמון וכבוד הדדיים. לאור הסמכויות הנרחבות המופקדות בידי המפקד ביחס לפקודיו, וכן לנוכח פערי הכוחות והמעמד, נדרש המפקד לשמש דוגמה ומופת, ולנהוג כלפי כל פקודיו ביחס שוויוני וענייני, ולקבל את החלטותיו באופן מקצועי, וללא כל שיקולים זרים.

קיומה של מערכת יחסים אינטימית בין מפקד לפקוד, אף אם היא נעשית בהסכמה, עומדת בסתירה לדרישות אלה, וככלל, מערערת את ערכי היסוד עליהם נשען הצבא, פוגעת בלכידות החברתית ובאמון המשרתים במפקדיהם, וחורגת מאמות המידה המצופות מהמשרתים בצה"ל.

מערכת יחסים פסולה שכזו, פוגעת בראש ובראשונה במשרתי הצבא, שכן קיים חשש כי מערכת יחסים שבבסיסה יחסי מרות, תהא כרוכה בניצול לרעה של סמכותו ומעמדו של המפקד, ולתחושה מצד הפקוד, כי אין בידיו ברירה, אלא להסכים לה. מצב דברים זה עלול להוביל לאובדן אמון מצד הפקוד במפקדו, ואף עלול לערער את אמונו במערכת הצבאית כולה.

אף אם הפקוד מסכים ומעוניין במערכת היחסים, עצם קיומם של קשרים אינטימיים בין השניים מציב את המפקד בניגוד עניינים, שכן מפקדים נדרשים לקבל כל העת החלטות ביחס לפקודיהם, ובכלל זאת, לקבוע את תנאי שירותם, להעריך את תפקודם, להמליץ על המשך שירותם ואף על קידומם. החלטות אלה, שמתקבלות ביחס לפקוד עימו מקיים המפקד מערכת יחסים אינטימית, נגועות מיסודן, וחורגות מההתנהגות המצופה מהמפקד, אף אם לדעתו, ניתן להפריד בין ההיבט המקצועי לבין ההיבט האישי. בהקשר זה חשוב להדגיש כי המבחן המשפטי לקיומו של ניגוד עניינים פסול, הוא מבחן הפוטנציאל, ולא נדרשת הטייה של ההחלטות בפועל.

בנוסף, מערכת יחסים אינטימית בין מפקד לפקוד לא משפיעה רק על השניים המעורבים בה, אלא גם על כלל המשרתים עימם, אשר פעמים רבות ערים לה ומודעים לקיומה. אף אם בפועל, המפקד אינו מיטיב עם הפקוד, עצם קיומה של מערכת היחסים עלול ליצור מראת עין של העדפה פסולה, ולגרום לסביבה לחוש מופלית לרעה, באופן שעלול להוביל לאובדן אמון בחברים ליחידה, במפקדים, ובצבא, ולפגיעה בלכידות היחידה ובערך הרעות.

אכן, מערכות יחסים מעין אלה פוגעות באינטרס הציבור, פוגעות "בטוהר המחנה", בתפקודו של צה"ל כגוף יעיל, מקצועי וענייני, ומעבר לכך, יש בהן כדי לפגוע באמון הציבור בצה"ל ובמעמדו.

בשנת 2015 עמד הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף גדי איזנקוט, על המדיניות האוסרת על קיומן של מערכות יחסים בין מפקד לפקוד הפוגעות, והדגיש את פגיעתן בעוצמתו הערכית של צה"ל:

"כל מערכת יחסים אינטימית בין מפקדים לפקודיהם היא בגדר חציית קו אדום מבחינה ערכית, ומחייבת נקיטת צעדים מיידיים וחמורים. נהג במדיניות מחמירה וב'אפס סבלנות' כלפי כל מפקד שימעל באמון שניתן בו, נמצה כל הצעדים המשפטיים והפיקודיים האפשריים, ובהם צעדים שישפיעו קשות על המשך דרכו בצבא ועל זכויותיו הכלכליות".

ביום 24 בפברואר 2021, בדברים שנשא הרמטכ"ל, רב-אלוף אביב כוכבי, בפני מסיימי קורס הקצינים נאמר:

"למפקדים בצה"ל יש אחריות נוספת, ועליהם להימנע מכל מערכת יחסים אינטימית בין מפקד לפקוד, גם אם נדמה שהיא מבוססת על הסכמה. בעניין זה אין תחום אפור. עוצמתו של צה"ל נמדדת קודם כל בחוסנו המוסרי, אנו נושאי הדגל! ועניינם של פקודינו והחברה הישראלית כולה, נשואות אלינו בציפייה שנהג באופן ערכי וחסר פשרות בכל ההיבטים ובוודאי בתחום זה הנוגע לנפש ולכבודם של פקודינו. רק כך, נוכל לשמור על צה"ל כארגון מופת - ממלכתי וערכי".

דברים נכוחים אלה עוגנו גם במצפן הרמטכ"ל מס' 17 - "ואהבת לרעך כמוך":

- 2 -

מסיבה זו למפקדים בצה"ל יש אחריות נוספת, ועליהם להימנע מכל מערכת יחסים אינטימית בין מפקד לפקוד, גם אם נדמה שהיא מבוססת על הסכמה. בעניין זה אין תחום אפור. מערכת היחסים בין מפקד לפקודיו מבוססת על יחסי מרות, והיא מתאפיינת בפערי גיל, מעמד, וסמכויות המובילים לפער מובנה בכח ובעוצמה. כל קשר אינטימי מחוץ לנצול לרעה של כוחו ושל מעמדו של המפקד, והוא מחוץ חריגה בוטת מאמות המידה הנדרשות. פסולים גם מקרים שבהם לא מתקיימים יחסי פיקוד ישירים אך יש למפקד סמכות, כוח או השפעה ביחס למשרת אחר. פקודות, כללים, בקרה ומשמעת הם אמצעים חיוניים ליישום כבוד האדם, אך חינוך לכבוד וליחס הוגן עמוקים ועיליים פי כמה.

לכבד אנשים זה ציווי ערכי ומוסרי,
לכבד אנשים זה ערך יחודי ודמוקרטי,
לכבד אנשים זה חובק של חלליות חבאית,
לכבד אנשים זה בסיס למנהיגות,
לכבד אנשים זה תנאי הכרחי שמאפשר לחזק מוח את המיבר,
ולספק להם משמעות,
ולכבד אנשים, זה מה שעושה אותך בעצמך אדם.

ועוד דבר, כל חייל בכל יחידה צריך לחוש שהצבא הוא ביתו, ומבין הבית הוא 'האם אני מרגיש מוגן ובטוח'.
עוצמתו של צה"ל נמדדת קודם כל בחוסנו המוסרי. אנו נושאי הדגל! ועניינם של פקודינו ושל החברה הישראלית כולה, נשואות אלינו בציפייה שנהג באופן ערכי וחסר פשרות בכלל ההיבטים, ובוודאי בתחום זה הנוגע לנפשם ולכבודם של פקודינו.
רק כך, נוכל לשמור על צה"ל כארגון מופת - ממלכתי וערכי.

בברכה,

רב-אלוף אביב כוכבי
ראש המטה הכללי

בלמ"ס

02000054-01-20124

- 1 -

"ואהבת לרעך כמוך"
מצפן הרמטכ"ל - מספר 17

(מתוך נאום הרמטכ"ל בטקס סיום קורס קצינים, 24/2/21)

חבסיס לכל פיקוד הוא אהבת האדם והאמונה באדם: אי אפשר למלא תפקיד פיקודי ללא אמונה עמוקה באנשים הנורמת אצלם להנעה פיזית. מנהיג חייב ללגות הזדהות יוקדת עם בן האגוש וסגולותיו: אמונה ביכולותיו, בכונתו, בכושר המצאתו, ביוזמה ובתושייה שהוא יכול ללגות, וביכולתו להסתגל ולהתגבר על קשיים. ביטוי מרכזי לכך הוא העיקרון שקבענו - **האדם יקר, וכבוד האדם הוא חלק מחותי בעיקרון.**

צה"ל הוא צבא העם, המקבל בשעריו אנשים מכל חלקי העם ומכבד כל אדם ללא קשר או תלות בדת, עדה, רקע, מין או נטייה מינית. רק לאחרונה באחד מבסיסי ההדרכה של צה"ל פגעו מספר צוערים בצוער אחר על רקע מוצאו העדתי. זהו אירוע חמור - לא ערכי ולא חברי. המשרתים בצה"ל אינם בוחרים את מפקדיהם וגם לא את חבריהם לשירות. הם מתייצבים מתוקף החוק, ולרוב בשמחה והתלהבות, ובתמורה מצפים להגינות וליחס הולם, הכולל שורה של דרישות ובראשן שמירה על כבודם. **הגנת על כבודו של אדם משמעה הגנה על חדברים החשובים לו - על גופו, על שמו הטוב, על פרטיותו ועל חיותו בן אנוש.**

כל פגיעה על רקע מיני, בדיבור או במעשה, היא פגיעה בכבוד האדם ומחווה מעשה חמור. המדיניות שקבענו בנושא היא **"אפס סובלנות"** ונפעל בחומרה נוכח כל חריגה. כדי למגר את התופעה נדרשת מעורבות מפקדים הכוללת חינוך להטמעת ערכים, בקרה על המתרחש ביחידה, הרתעה וענישה מחמירה, ומעל הכל דוגמה אישית.

החקירות שנפתחות בגין מעשים מעין אלה, מובילות לא אחת לגדיעת מסלול השירות הצבאי של המפקד, בכיר כזוטר.

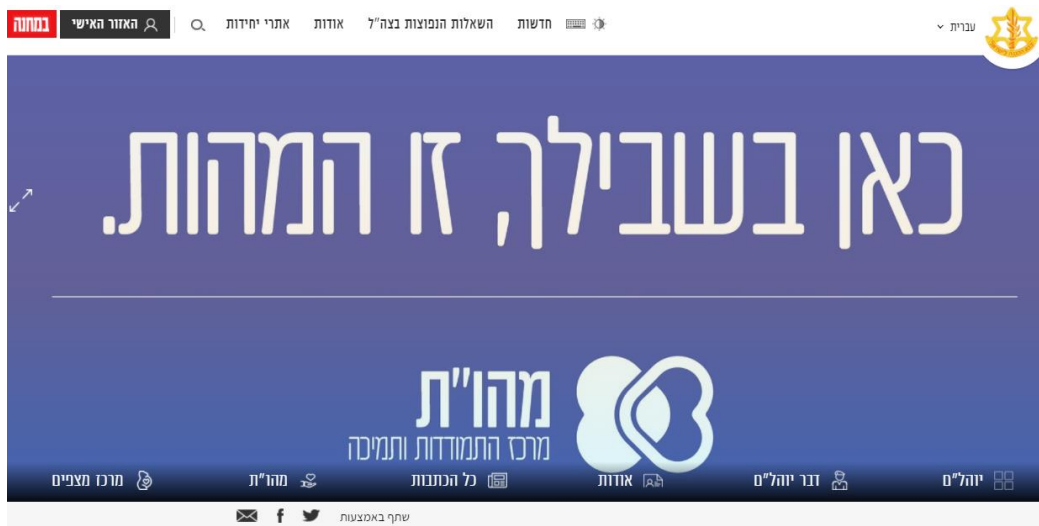
הדבר נכון גם ביחס לאנשי קבע זוטרים ואף לחיילים בשירות חובה, שמשרתים בצה"ל בתפקידי פיקוד (כגון: מפקדי כיתות בשלבי הכשרה). כך, נגז בדרגת רס"ר, אשר קיים מערכת יחסים בהסכמה עם חיילת ששירתה תחת פיקודו הישיר, במשך ארבעה חודשים, תוך שפעל בניגוד עניינים כאשר המליץ לקדם אותה, הועמד לדין משמעתי וסיים את שירותו הצבאי. במקרה אחר, שטופל לאחרונה בפרקליטות דרום וזרוע היבשה, קצין בדרגת סרן, שקיים במשך חודש מערכת יחסים בהסכמה עם חיילת ששירתה תחת פיקודו הישיר, הועמד גם הוא לדין משמעתי וסיים את שירותו הצבאי.

החשיבות שבנקיטת הליכים בעקבות אירועים של מערכות יחסים בהסכמה בין מפקד לפקוד

כאמור, קיומן של מערכות יחסים בהסכמה בין מפקד לפקוד פוגע בנורמות ובערכי היסוד עליהם נשען צה"ל, וכפועל יוצא מכך, בהתנהלות הצבא. מעשים אלה מנוגדים לתפיסת הרמטכ"ל לפיה "האדם יקר". יש בהם כדי לפגוע בצד הזוטר שבמערכת היחסים, שמטבעה אינה שוויונית, ובמשרתים אחרים שעלולים לסבור, בשגגה, כי זו הדרך המקובלת והמצופה מהם.

קיימת חשיבות רבה בהעלאת הסוגיה במהלך הכשרות מפקדים, תוך מתן דגש לאיסור המוחלט על ניהולן של מערכות יחסים אלו, החל על כל מפקד באשר הוא מפקד.

כחלק מהתפיסה השמה את האדם במרכז, ואת הצורך למנוע פגיעה או ניצול מיני של משרתים במהלך שירותם - ננקטות בצה"ל פעולות מגוונות. כך, על מנת לסייע בידי משרתים בצה"ל הנפגעים על רקע מיני במהלך שירותם, או מחוץ לו, הוקם בשנת 2012 ביחידת יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר מרכז להתמודדות ותמיכה לנפגעי ונפגעות פגיעה על רקע מיני (מהו"ת).

בונים הבאים למהו"ת - מרכז התמודדות ותמיכה

מהו"ת הוא מרכז סיוע וטיפול, שיעודו להעניק טיפול רגשי, סיוע רפואי וייעוץ משפטי לכלל המשרתים והמשרתות בצה"ל, בתחומים הבאים:

- פגיעה על רקע מיני שאירעה בניסיונות צבאיות או אזרחיות, בהווה או בעבר (גם טרם הגיסי).
- אלימות במשפחה ובזוגיות.
- בריון לא סתמני.

המרכז נותן מענה מקצועי ורגשי תוך שמירה על דיסקרטיות מלאה. ניתן לפנות אלינו ישירות. ללא צורך בהפניה מרופא או ספקד.

תחומי העיסוק של המרכז

- טיפול רגשי ממוקד בהתפצעת של הפגיעה המינית.
- סיוע משפטי וטיפול רגשי במקרה של אלימות במשפחה ובזוגיות.
- ליווי פיוזי תמיכה על ידי קבוצת סיוע במצב סמבד-הרף תמיכה חלנה במצ"ח או במשרתת ישראל ובהלך הפילי, בבדיקות בבתי חולים ועוד.
- סיוע משפטי - ייעוץ משפטי בכל הגווע לאפשרויות העמדות לרשות הנפגעת.
- ליווי וטיפול בריון לא סתמני.
- טיפול קבוצתי לנפגעי/ות פגיעה מינית ואלימות.
- סדנאות להגנה עצמית (קרוב מגע) לנפגעי/ות פגיעה מינית ואלימות.
- הסברה פנימי צה"לית בנושאים אלו ושומר על שיתוף פעולה מלא עם היחידות השונות, עם גורמי הרפואה וגורמי הטיפול בקהילה.

אתר האינטרנט של מהו"ת

המרכז מעניק מידע מקצועי ורגיש לנפגעים, לרבות מתן ליווי להליכי מתן עדות ומשפט, ייעוץ משפטי וטיפול רגשי. בנוסף, ממונות וממוני יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר, הפועלים בכל יחידות צה"ל, עומדים לרשות המשרתים ומסייעים בידם, ומאפשרים נגישות למידע ולטיפול מידיים.

חשיבות הסוגייה

קציני התביעה הצבאית, המלווים חקירות של המשטרה הצבאית החוקרת, נדרשים לקבל החלטות בתיקים מורכבים ורגישים, ובהם - מקרים בהם נחקר חשד בעל גוון מיני.

החלטות אלה מתקבלות לאחר בחינת כלל נסיבות המקרה, תוך שימת דגש על הפגיעה לכאורה בנפגע העבירה, כמו גם בערכי היסוד שעליהם מושתתת המערכת הצבאית כולה.

עמדת נפגעי העבירה במקרים אלה נשמעת מכוח הוראות הדין בצמתים משמעותיים של קבלת החלטות - בעת ההחלטה בעניין אפיק הטיפול ולאורך ההליך עצמו.

לצד זאת, ניתן משקל לנסיבותיהם האישיות של החשודים בעבירה, ולהשלכות הצפויות של ההליכים על המשך שירותם, תוך איזון מתאים בין נסיבותיו של כל מקרה ומקרה.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים :

- בג"ץ 1284/99 פלונית נ' ראש המטה הכללי ;
- בג"ץ 4012/16 רמי עמרם נ' ראש המטה הכללי ;
- ע/15 התצ"ר נ' אל"ם אבי אברג'יל ;
- הפ"ע 3.0501 "שירות קבע בצה"ל" ;
- אגרת ראש אכ"א מיום 16 במרץ 2015 ;
- אגרת הרמטכ"ל מיום 12 במאי 2015 ;
- מצפן הרמטכ"ל מס' 17 - "ואהבת לרעך כמוך".